

RECENZIJOS

KALBĖJIMO MENAS, ARBA TRYS RECENZENTO TEIGINIAI

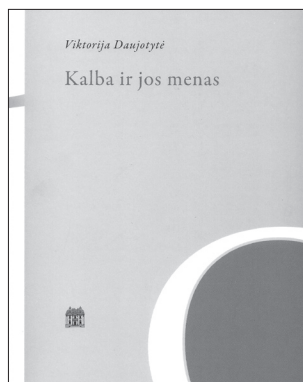
Nerijus Brazauskas

Šiaulių universitetas

Literatūros istorijos ir teorijos katedra

P. Višinskio g. 38, Šiauliai

El. p. nerijusbraz@gmail.com

Viktorija Daujotytė, *Kalba ir jos menas. Filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, 432 p.

„Humanistika – nesibaigiantis žmogaus pasaulio aiškinimas. Dvasios, jos veikimo, galios, jos mechanizmų“, – sakoma Viktorijos Daujotytės knygoje *Kalba ir jos menas. Filologiniai tyrimai ir patyrimai*. Kaip rodo pavadinimas, šįkart aiškinama kalba, „[k]albos horizontalė – sąsajos tarp žmonių, gamtos daiktų“ (p. 7), „[k]albos vertikalė – šventumo atradimas, kalbinimas“ (ten pat). Vertikalumas ir horizontalumas kreiptų prie Claude'o Lévy-Strausso „vertikalaus skaitymo“, tačiau jį ir išvelgus liktų neatsakytas vienas pamatinis klausimas: *kas yra kalba?* Atsakymo nesuteikia skaitytojui ir fenomenologiškas Daujotytės mąstymas, jungiantis huserliškąją meditaciją ir autentiškąją autorės kalbėjimą. Šioje sandūroje atsiranda pagrindinis humanitarinis veiksmas, susietas „<...> su būseną bei su fenomenologine nuostata: *patirti tiriant, tirti patiriant*“ (p. 8). Perskaitęs daugiau kaip 400 puslapių knygą, suvokiū, kad *Kalboje ir jos mene* dominuoja patyrimas, o ne tyrimas. Asociatyviai prisimenu Johno Bartho *Plaukiojančioje operoje* (1956) Todo Endriuso atliktą „Tyrimą“. Bet ten romanas, o čia monografija, turinti ir tris garbius recenzentus (prof. habil. dr. Arvydas Šliogeris,

doc. dr. Aušra Martišiūtė, dr. Giedrė Šmitienė). Tačiau *Pratarmėje* nėra monografijai būdingo mokslinio „aparato“ aiškinimo, netikėtai nurodomos knygos gimimo aplinkybės (menininkų rengimo programos), kalbama apie išimastymą į kalbą pačia kalba. Tėra užuominos, galimybės, euristinis rašymas, kitaip sakant, yra filologinis *patyrimas*, o ne *tyrimas*. Pastarasis yra kitose Daujotytės monografijose, kurias reikia žinoti ir atminti, norint adekvačiau suvokti autorės (ne)kalbinius patyrimus. Svarbu pažymėti, kad literatūrologė pati pastebi, jog „[m]intys, kurios įvairiais būdais skleidžiamos studijoje *Kalba ir jos menas*, gal ir nėra naujos. Bet atkaklios, verčiančios grįžti ir ten, kur jau būta“ (p. 11). Naujas yra daujotytiškasis mąstymo ir mąstinio derinys, kurį lemia mokslininkės kvalifikacija, rūpinimasis humanistika ir neabejotinai unikali patirtis. Ši labiausiai patvirtintų garsųjį Ludwigo Wittgensteino posakį, kurį žino šios recenzijos skaitytojas. Beje, Wittgensteiną autorė ne kartą mini ir cituoja, taip pat ir *Pratarmėje*, tačiau nesinori sutikti, kad jo mintys artimos fenomenologijai. Taip pat verifikuočiau kalbos suabsoliutinimo strategiją: „<...> visa, kas kuriuo nors būdu yra, yra kalbos, kalboje, iš kalbos“ (p. 11). Tokia pozicija leidžia autorei į viską žvelgti per kalbos prizmę, tačiau žvelgiama per patirtį, įtraukiant į ją pačią kalbą. Taip kalba virsta eseistiniu kalbėjimu, apimančiu kalbos ir tikrovės (I dalis), literatūros ir kalbos, kalbos ir literatūros (II dalis), kalbinės vaizduotės (III dalis) dalykus. Apie kiekvieną iš jų būtų galima parašyti monografiją, apmąstant ankstesnius tyrimus, aktualizuojant ar konstruojant teorines koncepcijas, suabejojant kalbos ir sąmonės vieniū. Itin savitai nuskamba teiginys, kad „[k]nyga baigiama laisvesnio pobūdžio esė – laiko, vietos, kalbos, patirties tirties sąlyčiais“ (p. 14). Šią esė galėtume skaityti pradžioje, kad geriau suvoktume visos knygos kalbos ir kalbėjimo meną. Beje, tiksliausiai teorinės pozicijos formuluojamos angliškoje santraukoje, akcentuojant tyrinėjimo dvilypumą: „<...> *patyrimas per tyrimą ir tyrimas per patyrimą*“ (p. 423). Kas (pa)tiriama? Itin svarbu akcentuoti, kad pirminė viso darbo idėja buvo „[p]ermąstyti kalbos meną greta spalvos, linijos, garso, vaizdo menų“ (p. 121). Kitaip sakant, siekta postmodernistinio vaizdo užpildytą pasaulį praplėsti filologinėmis patirtimis. Kaip ir kokiomis?

Pirmoji knygos dalis „Jungtys, kurios yra ir nebūdamos“ pačios autorės apibūdinama kaip jungtys, skirtos kalbai ir tikrovei, kalbiniam pasaulėvaizdžiui, euristiniam rašymui, skaitymo džiaugsmui, balsui (p. 13). Šis skyrius tikriausiai buvo numatytas kaip teorinis tyrimas. Vis

dėlo autorės patyrimai, skaitytų teorinių, filosofinių tekstų gausa, idėjų kiekis ir siekis juos apmąstyti svarbiausia jungtimi padarė Daujotytei kylančius klausimus ir jų eseistines refleksijas. Neretai jos virsta holistiniu kalbėjimu: „Poetai yra kalbos, kalbinės sąmonės žmonės. Įgamtintos, įkūnytos kalbos. Geras eilėraštis – kalbos triumfas, kalbos pergalė prieš bekalbiškumą“ (p. 21). Pakeiskime žodį „kalba“ žodžiu „atmintis“. Kas pasikeis? Turėsime kalbą ar kalbėjimą? Net ir autorei artimiausia kalbos ir patirties santykio problema lieka „susiliejusi“, nes netikėtai atsiranda kūno diskursas, kurio fragmentiškas apmąstymas neinspiruoja Daujotytei būdingų autentiškų išvalgų. To priežastis – kalbos ir patirties, patirties ir kalbos skilimas į smulkesnius sandus (sąmonės, daiktų, santykių), o tai norom nenorom verčia grįžti prie minties, kad „[t]ik simuliaciniai klausimai į nieką nepereina ir niekur neveda“ (p. 23).

Poskyryje „Kalbos meno tyrimo impulsai“ galima rasti imanenti-
nę knygos atsiradimo priežastį: šiandienos situaciją, kai literatūrologija yra virtusi kultūrologija. Šis virsmas skausmingas, nes „[f]ilologai negali pasitraukti nuo kalbos ir jos tekstų, *neturi užleisti savo vietos* [išskirta – N. B.]. Suprantama, ir kalba, ir literatūra yra atvira kiekvienam, bet tik gera akademinė filologija sugeba tikslingai analizuoti, reflektuoti ir vertinti tai, kas priklauso kalbos menui“ (p. 27). Ši gana kategoriška pozicija yra romantinė, išreiškianti autorės norus, kuriems oponuoja šiuolaikinio mokslo tendencijos. Minėtas citatas pateikiau mąstydamas apskritai apie Lietuvos humanitarinių mokslų situaciją, kai nenorima iš naujo užimti savo vietos. Taip ir kalbos menas, ir meno kalba, suvokiama kaip vienovė, tėra iliuzija. Bet būtent ji leidžia autorei savitai interpretuoti Sigitos Gedos, Antano Baranausko, Onutės Narbutaitės, Arvydo Šliogerio etc. mintis. Pagrįstai daug dėmesio skiriama Gedos poezijai, išvelgiama Gedos kalbos filosofija, kurios santykis su *poetine kalba* lieka anapus kalbos. Literatūrologė geba ne tik interpretuoti, bet ir pastebėti Kito tekste, pavyzdžiui, *sudrėkusio gluosnio paslėpsnius* (p. 32). Daujotytei tai padaryti leidžia „vidinė kalba, kaip juntama sąmonės forma“ (p. 34), kuri preciziškai teoriškai neapibrėžiama, nors filosofiškai sakoma, kad „[s]ąmonė pačios savęs juntama kaip vidinė kalba; vidinė kalba yra sąmonės turinys“ (p. 38). Visa aprėpianti vidinė kalba (begaliniai kalbos ruošiniai ir resursai) neapima konkretaus jos turinio, vidinės ir išorinės kalbos santykio, neišėjimo *už* kalbos akiračių priežasčių. Išeinama iš kalbos ir nueinama iki kalbos ir tikrumo, netgi – iki lietuvių kalbos tapatybės ne-

turėjimo, iki rašymo tikrumo, fragmentiškai reflektuojant lietuvių poetų ir prozininkų kūrinius. Tai darant atsiranda „būseną“: „Būseną iš esmės ir yra svarbiausia tarpininkė tarp to, ką vadiname gyvenimu ar tikrove, ir kalbos. Būseną yra sąmonės susitelkimo veikti kuria nors kryptimi (ar pasyviai joje būti) būdas. Kalba yra pralaidi būsenai, būseną perteka kalbos kontūru, jį konfigūruodama“ (p. 60). Tokios apibrėžtys inspiruoja klausimus: kas yra kalbos būseną? Sąmonės būseną? Patirties būseną? Kaip šios būsenos koreliuoja? Kad tai vyksta, rodytų „Kalbinis pasaulėvaizdis“, kuris apibrėžiamas teigiant, kad „[p]asaulio vaizdą mūsų sąmonei suteikia kalba“. <...> Kalba kiekvienam ja kalbančiam suteikia visuminį pasaulio vaizdą; vaizdą *man*. *Žalias laukas* kiekvienam yra žalias kitaip, bet neįmanoma pasakyti kaip *kitaip*“ (p. 64). Šiuose teiginiuose išvelgtina Edmundo Husserlio fenomenologijos interpretacija, nes pasaulio vaizdas galimas tik intencionalios sąmonės dėka, vaizdas visada bus tik dalinis (prisiminkime klasikinių medžio pavyzdį). Kadangi autorei svarbiausia patyrimas, atsiranda *namai*, pačiai kalbai surandami namai, suvokiant, kad „[s]usidūrimas su kalbos arba kultūros netektimi yra toks pat sielvartas, koks jaučiamas mirus arba mirštant žmogui“¹. Atsiranda Kristijono Donelaičio, Žemaitės, Maironio, Šatrijos Raganos kūrinių pasaulių, vadinamų kalbiniais pasauliais, interpretacija, regis, prasidėjusi *Trijuose sakiniuose* (1997). „Yra daiktų, kurie matomi ar net įmatomi tik iš arti“, – sako autorė (p. 81). Recenzentas tikriausiai žiūrėjo iš toli, nes neįmatė nei kalbos geismo, nei tolimosios komparatyvistikos, nei kūrinio skaitymo kaip kalbos meno refleksijos. Regėjo tik meno kalbos apmąstymą, spontanišką Wittgensteino idėjų įvedimą ir nuolatinį grįžimą prie patirties, prie klasikinių tekstų (Žemaitės) ar prie vis dar, be abejo, dėmesio tebelaukiančio Antano Ramono fenomenologiško sakinio. Tačiau Daujotytės išvalga apie lietuvių kultūros skaitymo patirtį verta dėmesio, juo labiau, kad XXI amžiuje visuomenė gyvena žiūrėjimo malonume. Visi su skaitymu susiję teoriniai darbai, grožiniai kūriniai, kuriuos autorė prisiminė, patvirtintų, kad skaitymas yra *man*; kad „[k]iek kartų knyga perskaityta, tiek jos ir yra“ (p. 97). Taigi šioje dalyje pagrindinė jungtis yra autorės filologinė, literatūrologinė patirtis, kuri skleidžiasi kaip žiedas, apimantis visa, kas minėta, bet neapimantis pačios kalbos fenomeno. Mokslinius komentarus pakeičia eseistiniai komentarai, ir tai natūralu, nes atitinka autorės dvasią ir jos patirties žodynus. Mėginimas ištrūkti iš mokslinio mąstymo pančių rodo, kad laimi kalbėjimas, bet ne

kalba. *Taigi pirmoje knygos dalyje patyrimas eliminuoja tyrimą.* Tai pirmasis recenzento teiginys.

Antroje knygos dalyje „Literatūra kalboje, kalba literatūroje“, pasak autorės, fenomenologiniu požiūriu reflektuojamas kalbėjimas asmeniui, patirtimi, pirmine kalba, svarstomos kalbos suvokimo ir literatūros, kalbos ir poezijos gramatikos, poetinės kalbos problemos (p. 14). Kalba vėl pasitraukia į šoną, nes svarbiausi pasidaro „[k]reipiniai, kalbos takas, nukreipiantis į kitą. Nukreipiantis ir laukiantis atsakymo – atkreipimo“ (p. 120). Mano dėmesio sulaukia ne tai, kas fiksuojama poskyrių pavadinimuose, ne fenomenologiškos interpretacijos, ne kalba ir jos gramatikos, ne metafora, kuri glūdi būsenoje, ne kalbos santykis su šiapus ir anapus. Mane sudomina atskiros idėjos, kurios įrašytos remiantis intelektualia patirtimi ir kurios yra nepakankamai apmąstytos lietuvių kultūroje. Viena jų – idėja, kad „[l]ietuvių kalbinis pasaulis yra sukomplikuotas lūžio, įvykusio keičiantis religijoms, šventumo potyriams ir raiškoms“ (p. 126). Autorė akcentuoja Vincą Krėvę ir Vydūną, ir iš tiesų pagoniškos mitologijos ir religijos, ikirikščiioniško pasaulėvaizdžio sakralumo ir kalbos santykis vertas apmąstymų. Tačiau mus pasiekę rašytiniai šaltiniai yra Kito šaltiniai, Kito kalba, kuri išversta mums pateikia tik subjektyvius vaizdinius ir krikščionio kalbą. Sunkumus, kurių neįveikiame, atskleidė Iljos Lemeškino monografija *Sovijaus Sakmė ir 1262 metų chronografas. Pagal Archyvinį, Varšuvos, Vilniaus ir I. J. Zabelino nuorašus* (2009). Ikirikščioniška kalbinė sąmonė yra sunkiai identifikuojama, galėtume analizuoti tik atskirus žodžius, įrašus (plg., Giedriaus Subačiaus ir Wiesławo Wydros identifiukuotas seniausias žinomas lietuviškas glosas). Šiuos duomenis apmąstant atsiskleistų skirtingų sąmonių ir tapatybių vaizdinys, tačiau ir jis parodytų, kad kalbinė tapatybė nėra tvariausia. Ir kad norėdami ją nagrinėti, turėtume atsisakyti tokių sąvokų kaip „aukšto lygio sąmonė“, nes dar Lévy-Straussas mums parodė, kad nėra laukinių mąstymo, yra tik laukinis mąstymas. Daujotytė savo mąstymą ir rašymą tiksliai apibūdina pati: „Mąstant – kalba mąstosi; sąmonė vynioja kalbos siūlus, suaudžia, paardo grįždama, atriša ir vėl suriša mazgus“ (p. 132). Siūlas paliečia ir lietuvių kalbos Žodyną, jungiantį kalbą ir literatūrą. Be abejo, Žemaitė žodynui davė daug žodžių ir sakinių, bet svarbus būtų klausimas: kaip atsirado Žemaitės kalba? Į jį atsakydami galėtume prisiminti Wittgensteino mintį, kad „kalbame ne apie kalbos žaidimo paaiškinimą mūsų patirtimis, bet apie kalbos žaidimo nustatymą“⁴². Tačiau

Daujotytė dėmesį perkelia į gadamerišką pokalbį, į fenomenologišką sąmonės ir kalbos-kalbėjimo santykį. „Literatūrą kaip kalbos meną įgalina sąmonė“, – formuluojama pozicija (p. 140). O kas kinta, jeigu laikomės požiūrio, kad literatūrą įgalina kalba kaip autonomiškas darinys? Suprantu, kad tarp fenomenologijos, struktūralizmo ir poststruktūralizmo kalbos aspektu yra nemažas tarpas, tačiau monografijoje apie kalbą jis negalėtų būti apeinamas. Vis dėlto autorė turi jai artimą fenomenologišką požiūrį, postuluojančią, kad kalba ir menas yra sąmonės, patyrimo fenomenas. Vertas dėmesio šis filosofinis pamąstymas: „Miškas susideda iš medžių. Bet miškas nėra medžių suma. Gražus miškas yra miško su dangum, žemės reljefu, vaizdinys sąmonėje. Ir gražus medis nėra tik pats medis kaip tik medis, o ir tai, kaip jis yra, su kuo, kame, kada, kaip pamatomas ir kaip matomas“ (p. 140). Šiuose sakiniuose nesunku identifikuoti autorės „prieigų kelius“ ir „prielaidų tinklus“, tačiau medis kaip kalbos vienetas yra suskliaučiamas. Tai galima paaiškinti tuo, kad ne kalba veda sąmonę, o sąmonė veda kalbą ir mina kelius.

Nebeaptardami poskyryje „Kalbingumas ir bekalbiškumas“ dominuojančios filosofinės eseistikos, grįžkime prie aiškesnių ir įdomesnių dalykų, pavyzdžiui, prie tarmės. „Tarmė yra *vietos* kalba, stipriai įvietinta, vietos įkūnyta“, – autentiškai formuluoja mokslininkė (p. 147). Tarmė gali būti pavadinta kalbos ir sąmonės saugykla. Žinoma, tarmė ir bendrinė kalba yra šiek tiek kita, tačiau nelabai aišku, kodėl eilėraščiai, parašyti tarme ir tarsi išversti į bendrinę kalbą (Vlado Braziūno *Saula prė laidos* 2008), yra įdomūs „[k]albos fenomenologijai <...>“ (p. 148). Sutinku, kad gali būti įdomūs fenomenologiškam suvokimui, mėginimui suvokti dvigubą rašymo procesą. „Kalbos fenomenologija“ lieka žodžiais, kaip ir Justino Marcinkevičiaus eilėraštis – Wittgensteino minties iliustracija. Fenomenologiškiausia ir tikriausia, kai autorė reflektuoja žodį „rytas“ (p. 150), bet netrukus pateikiamas Jono Biliūno *Liūdnos pasakos* apmąstymas virsta galimu filosofinių sąvokų ir prieigų rebusu, kuriame nebelieka autorės „aš“. Poskyriuose „Kalba ir jos gramatikos“, „Poezijos gramatika – patirties gramatika (p. 5) / gramatinimas (p. 167)“, „Poetinė kalba – kalba *sui generis*“, analizuojant lietuvių literatūros tekstus, dažniausiai poezijos, gimsta mintis apie „<...> Sąmonės Gramatiką“ (p. 170). Tai iš esmės lingvistiniai žaidimai, žodžių ir sakinių interpretacijos, rodančios kalbėjimo galimybes, nulemtas lietuvių kalbos turtingumo ir intertekstų. Rugių pjovimas ar mėlynas sniegas yra ir lingvokultūriniai konceptai,

kuriems identifikuoti svarbi būtų Silvijos Papaurėlytės-Klovienės knyga *Lingvistinės kultūrologijos bruožai* (2007). Tačiau reikia pažymėti, kad Wittgensteino pamokos šiuo atveju Daujotytei naudingos, nes skaitytoją priverčia *sukti galvą*. Jis turi mąstyti, koks kalbinis sąmonės veiksmas yra tropas, kodėl fenomenologija gali būti suvokta ir kaip „*minus semiotika*“ (p. 185), kodėl „[k]albėjimas yra kalbos virtimas individualia ritmine intonacine mentalinių prasmų vibracija“ (p. 201). Tokių klausimų yra daug, bet tai viena svarbiausių veikalo ypatybių: kelti klausimus, paliekant galimybę rasti dalinius atsakymus skaitytojui. Šiuo atveju itin svarbios būtų šios mintys: „Klausiantis žmogaus pasaulis įteisina klausiančią ir klausinėjančią sąmonę. Mąstant apie žmogaus pasaulį nuolat klaustina apie mąstymo prielaidas. Kodėl mąstau taip, kaip mąstau? Kas atsiskleidžia mąstyme iš to, ko nebuvo mąstymo prielaidose, duotyse ir užduotyse?“ (p. 215). Štai čia slėpėtų Daujotytės mąstymo *eidos*, šios studijos raktas, argumentacijos ir interpretacijos pagrindas. Recenzentas linkęs kalbos mokslą susieti su lingvistika, jos šakomis, faktais, koncepcijomis, tačiau autorė kalbos mokslą susieja su sąmone. Tai Daujotytės pasirinkimas, kuris parodo (kai kada ir Justinui Marcinkevičiui būdinga stilistika), kaip sąmonė suvokia kalbą, ką tas suvokimas inspiruoja (dėmesį žodynui ir literatūros interpretacijoms). Tai leidžia, pavyzdžiui, pastebėti, kad „[s]aulėlydis lietuvių literatūroje dažnesnis negu saulėtekis“ (p. 218). Tai sąmonės, kalbos ar filologinės patirties rezultatas? Įdomiausi man yra kultūrologiniai pastebėjimai, svarstymai („Keli žodžiai apie lietuvių rašto dramą“, „*Giesmių giesmė* ir lietuvių poetinė kalba“), kurie lietuvių kalbos ir literatūros istoriją mato kaip lietuvių sąmoningumo istoriją. *Rašto* pamatas brėžia pagrįstą takoskyrą tarp Martyno Mažvydo ir Simono Daukanto, *Anykščių šilėlis* įvardijamas kaip sakralumo erdvė, Jono Bretkūno verstas *Psalmynas* regimas kaip lietuvių poetinės kalbos istorijos pradžia, *Giesmių giesmės* vertimai suvokiami kaip kultūros problema. Visa tai rodytų literatūrologijos kaip kultūrologijos teikiamas galimybes, kurias pradžioje atmetė pačios autorės sąmonė. *Šioje, antroje, knygos dalyje patyrimas veda įdomaus ir perspektyvaus tyrimo link*. Tai antrasis recenzento teiginys.

Trečioje knygos dalyje „Kalbinė vaizduotė kalbotyroje, filosofijoje, mene“, pasak pratarmės, susitinkama su mokslininkų figūromis, su poetinėmis programomis, su medijų ir kalbos sąlyčiais. Kalbininko Kazimiero Būgos eseistinė refleksija siūlytų perspektyvų modelį, galintį litua-

nistika, kultūros istoriją suartinti su visuomene. Algirdo Juliaus Greimo asmenybė parodoma, atskleidžiant jo patirtyje slypėjusį poetinį, maginį ir metafizinį geną. Greimo mokslinės kūrybos, mąstymo, asmenybės štrichai byloja kalbos realybės dominavimą, tačiau nepagrindžia, kad tai yra „<...> vidinės kalbos realybė“ (p. 267). Daujotytės mėgstama ir iki dugno apimta Jurgio Baltrušaičio kūryba škart matoma minties, mąstymo, refleksijos akiračiuose. Vis dėlto vėliau pereinama prie žinomos eilėraščių poetikos, prie neapibrėžtos *vidinės kalbos*, prie simbolizmo problemos. Painus simbolio ir metaforos, metaforos simbolio aiškinimasis (jų siejimas, išskyrimas) tik rodo, kad fenomenologiškai literatūros refleksijai svarbiausia maštančiojo sąmonė, o ne kalba, poetika ar filosofija. Eilėraščių aiškinimas – tai vainikas Baltrušaičio poezijai, bet ašaros kalbai. Marcinkevičiaus poezijos atveju kalbą keičia tyla, poetinis tekstas tėra minties iliustracija, nors aktualiai brėžiamos vėlyvosios lyrikos ribos ir problemos. Tačiau nemotyvuotai dar įvedama Vinco Mykolaičio-Putino, Onės Baliukonės kūryba. Viso to rezultatas – atsiskleidžiantis Daujotytės kalbos turtingumas, asociatyvus mąstymas, savitas junglumas, spontaniškumas ir parodytas Šliogerio filosofijos aktualumas. Liūnės Sutemos poezijos refleksijoje atsiranda feministinių idėjų, moterų kalbos formos, lengvai varijuojant „kalba“, „sąmone“, t. y. pagrindiniais žodžiais, sinonimais. Kadangi „[ž]odžiai moterims svarbiau negu vyrams“ (p. 302), recenzentas nesuvokė teiginio, kad „Eglė tartum budi moterų kalbos sąmonėje“ (p. 304). Tačiau recenzijos autorius suprato interdisciplininius patyrimus (ne medijų tyrimus), kurie grindžiami Alphonso Lingio, Šliogerio, Jeano Baudrillard'o išvalgomis, pačios autorės formuluotėmis apie „gamtos kalbą“, „kalbos gamtą“. Platono olos alegorijos apmąstyme išsakyta svarbi idėja, kad šiandieninėje medijų kultūroje „<...> *negalima pasukti galvos, negalima kalbėtis*“ (p. 336). Taip, šiandien dalis žmonių yra virte šešėliais, jiems nereikalinga nei mąstymo našta, nei šviesos blyksnis. Galiausiai medijų aiškinimasis grįžta prie sąmonės, atminties, kultūros. Dailininkių (Gražinos Didelytės, Juzefos Čeičytės, Kazės Zimblytės) kūrybos interdisciplininė analizė man buvo naujausia, įdomiausia, labiausiai praturtinusi mano patirtį ir žinojimą. Argumentuotas Didelytės ir gamtos patirčių, Čeičytės ir žemininkų, Zimblytės ir avangardo jungimas, dailininkių kalbos suintensyvėjimo išvelgimas. Daujotytė savitai interpretuodama tekstus apima ir kitus menus, taip peržengdama disciplinų ribas ir pateikdama įdomių interpretacinių išvalgų. Taip atrandamas piešinio ir

žodžio sąlytis (Čeičytė), *tapybos rašymas* (Zimblytė). O interdisciplininis Donaldas Kajoko ir Romualdo Rakausko dialogas nebeatveria individualių prasmų, nes dominuoja *rašto ir vaizdo*, vadinamų kalbomis, interpretacija, žodžių sąskambiai. Mėginimas perskaityti Šliogerį kaip kalbos filosofą greitai baigiasi egzistencinės patirties akcentavimu, kalbos tyla, metafizinio pasaulėvaizdžio išsklaida. Suformuluojama metodinė pozicija, kad „<...> Šliogeris perėjo į savarankiškos filosofijos, paremtos ir asmenine (arba egzistencine) patirtimi, kūrimą. Išjudino jos lietuviškąją akademizmą, atsargų ir ne visada savarankišką“ (p. 386–387). Tą patį Daujotytė atlieka literatūrologijos bare, ir tai lemia naujausių jos darbų pobūdį. Reaguojama į ankstesnę savo patirtį, į seniau rašytus tekstus, į naujausias kultūros problemas („Medijos ir kalbos menas“). Netikėtai nutiesiama sąsaja tarp Vydūno ir medijos, tarp medijų pranešimų ir vydūniško turinio pranešimų. Visa tai inspiruoja rūpinimasis žmogumi, kultūra ir kalba. Apskritai keliaujama iš patirties į patirtį, ieškoma individualaus kalbančiojo, einama „[v]isada pakeliui. Pakeliui į Niekį. Pakeliui į Esmą“ (p. 390). *Taigi trečioje knygos dalyje reflektuojamas patyrimas, bet tai darant panaudojami ir kai kurie tyrimo instrumentai*. Tai trečiasis recenzento teiginys.

Herakleitiškasis *panta rei* geriausiai apibūdintų šią monografiją, jos autorės sąmonės tekėjimus, kurie tarsi apibendrinami paskutinėje dalyje – esė „Laiko kalba, kalbos laikas savo vietoje“. Autorės, mano galva, *asmeninė esė* apie laiką ir save laike daug ką pakartoja, bet kartu postuluoja mintį, kad „[k]alba padeda man“ (p. 407). Šioje knygoje kalba iš tiesų suteikia impulsą filologiniams, interdisciplininiais kalbėjimams, kurie leidžia išreikšti autorės požiūrius ir rūpesčius. *Kalba ir jos menas* – tai Daujotytės „rūpesčio pieva“, kurioje nebijoma rašyti ir mąstyti iš įdomios savo ir Kito (tautos kultūros istorijos) patirties. Autorė ištikimai laikosi pozicijos, kad „[n]ėra kitos galimybės kaip nors liudyti pasaulį man kaip tik savo patirtimi, savo kalba“ (p. 420). Todėl neatsitiktinai knygos pradžioje ir pabaigoje cituojamas tas pats Husserlio teiginys, kurio išsklaida galima laikyti *Kalbą ir jos meną*. Tuo aiškintinas ir faktas, kad tekste dažnai nėra išnašų, rodos, autorė cituotų iš atminties. Didžiausia šios studijos (neatsitiktinai ši sąvoka vartojama ir angliškoje santraukoje) vertė yra autentiškas mąstymas, savos pozicijos turėjimas ir išsakymas, nes dažnai Lietuvoje mes, humanitarai, dangstomės sunkiasvoriu autoritetų ir citatų karkasu. Daujotytė tarsi įtvirtina mokslinės eseistikos žanrą,

mąstydamą „<...> laisvesniu filologiniu požiūriu“ (p. 234). Parodydama daug lietuvių kalbos ir literatūros tyrinėjimo galimybių, aspektų, kurie gimė iš nuolatinio rašymo ir mąstymo patirčių. Kartu *Kalba ir jos menas* patvirtinta, kad eseistika patiria, o monografija tiria. Šios recenzijos autorius, neabejotinai praturtėjęs Dajotytės patirtimis ir išvalgomis, savąjį tekstą apibendrina parafrazuodamas pradžioje minėto Bartha romano sakinį: „Mano recenzija nedarni, vargana, o apie stilistinius triukus nieko neišmanau. Bet, nepaisant to, turėjau parašyti šią recenziją, tris sakinius, nes humanitarikai reikia kalbos ir kalbėjimo, pateiktų vienu metu.“

NUORODOS

¹ David Crystal, *Kalbos mirtis*, Vilnius: Tyto alba, 2005, p. 166.

² Liudvigas Vitgenšteinas, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1995, p. 322.